

OSMANLI KURULUŞ DÖNEMİ'NDE GAYRİ-MÜSLİMLER İLE İLİŞKİLER

RELATIONS WITH NON-MUSLIMS IN THE OTTOMAN ESTABLISHMENT PERIOD

Tuğba BAŞAR¹

Özet

Gayrimüslim tebaanın Osmanlı güdümüne sığınmasını sadece Osmanlı Beyleri'nin sergilemiş olduğu hoşgörü, adalet ve eşitlik anlayışı ile sınırlandırmak doğru değildir. Bilindiği gibi Bizans İmparatorluğu'nun takip etmiş olduğu idari, mali ve dini siyaset gayrimüslim halk arasındaki hoşnutsuzluğun temel kaynağını teşkil etmiştir. Bizans'a tabi olan tebaa, artık kendilerini koruyup savunmayan, sadece ağır vergi ile mükelleflendiren bir İmparatorluğa tabi olmaksızın, hafif vergi dahilinde mal ve can güvenliğini sağlayan Osmanlı idaresine girmeyi tercih ediyorlardı. Bu çalışmanın konusu, iki kısım şeklinde ele alınmaktadır. İlk kısım Kuruluş Osmanlı Döneminde gayrimüslimler ile siyasi ilişkilerdir. Bu kısımda Osman Gazi ve Orhan Gazi'nin 1334 yılına kadar Bizans İmparatorluğu ile olan siyasi ilişkilerine yer verilecektir. Bir diğer kısımda ise, Osman ve Orhan gazilerin gayrimüslim tebaa ile olan ilişkileri ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: *Osmanlı beyliği, Osman, Orhan, kuruluş, gayrimüslimler, Bizans İmparatorluğu*

Abstract

It is not right to limit the refuge of non-Muslim subjects to the Ottoman rule only by the understanding of tolerance, justice, and equality that the Ottoman Beys exhibited. As it is known, administrative, financial and religious politics, which the Byzantine Empire followed, constituted the main source of dissatisfaction among the people. The Byzantine subjects preferred not to enter the Ottoman administration, which provided goods and life security within a slight tax, subject to an empire that protected and defended themselves but only with a heavy tax. The topic of this work is discussed in two parts. The first part is political relations with non-Muslims during the establishment period of the Ottoman Empire. In this section, the political relations of Osman Gazi and Orhan Gazi with the Byzantine Empire until 1334 will be given. In the other part, the relation of Osman and Orhan Gazis with non-Muslim subjects will be discussed.

Keywords: *Ottoman rule, Osman, Orhan, Foundation, non-Muslims, Byzantine Empire*

¹ Sakarya Üniversitesi Yüksek Lisans öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaçağ Ana Bilim Dalı, tugbasarr@hotmail.com

Osmanlı'nın Kuruluşu İle İlgili Mülâhazalar

Osmanlı Beyliği'nin nasıl bir siyasi teşekkül olarak ortaya çıktığı konusu biraz problemlili bir konudur. Osman Bey'in ortaya çıkışından yaklaşık bir asır sonra yazılmış, ilk Osmanlı kaynaklarının çoğu II. Bayezid'in döneminde kaleme alınmıştır. Fakat Osmanlı beyliği hakkında bize bir hayli önemli bilgiler veren meşhur tarihçi Aşıkpaşazade Tevârih-i Ali Osman'ında Yahşi Fakih'e ait bir menakıbnamenin varlığından söz eder. Günümüze orijinal bir şekilde ulaşmayan bu Menakıbnâme'yi biz, Aşıkpaşazade'den öğrendiğimiz kadarı ile Menakıb-ı Ali Osman olarak biliyoruz. Aşıkpaşazade Çorum'a bağlı Mecitözü yakınlarındaki Elvan Çelebi Zâviyesi'nde yaşamakta iken kardeşi Mûsâ Çelebi ile mücadelesine destek vermek üzere bölgeden geçmekte olan Mehmet Çelebi'nin birliklerine katılmış, ancak Geyve'ye vardığı sırada hastalanınca Yahşi Fakih'in evinde misafir kalmıştır. Bu misafirliği esnasında Yahşi Fakih'in kitabını görmüş, kendisinden izin alarak okuyup incelemiş, eserini yazarken bu kitabı esas almıştır. Eserinde İstanbul'da oturduğu dönemlerde Osmanlı soyunun hikâyesinin kendisinden sorulması üzerine Yahşi Fakih'ten okuyup bildiği kadarıyla cevaplar verdiğini belirtmiş ve *"Yahşi Fakih Sultan Bayezid Han'a gelinceye kadar bu olayları ve menkıbeleri yazmış. Ben de Orhan Gazi'nin imamının oğlu Yahşi Fakih'e bağlı kalarak başkalarından duyduklarım ile birlikte Osmanoğulları'nın sözlerinden ve olaylarla dolu menkıbelerinden bazılarını özetle kaleme aldım"* (Haşim Şahin; 2013, s.181) demiştir. Bu bilgilerden hareketle Yahşi Fakih'in eserinin Yıldırım Bayezid devrinin sonlarına kadar (1402) geldiği anlaşılmaktadır. Eserinin doğrudan kendi gözlemlerine ve babasından duyduklarına dayandığı açıktır. Burada anlatılanlar menkıbelerle karışık bir nitelik arzederse de eser Osmanlı tarihinin ilk dönemlerini açıklığa kavuşturması bakımından önemlidir (Haşim Şahin; 2013, s.181). Osmanlılar'ın oluşturduğu siyasi teşekkülü tam olarak anlayabilmek için onların bu siyasi birlikteliği sağlamadan önce hangi evrelerden geçtiklerini iyi anlayabilmek gerekir. Bu açıdan, Ertuğrul Bey'in uç beyliğine giden süreci değerlendirmekte fayda vardır. Kaynaklarda Ertuğrul Gazi ve babası hakkında fazla bir bilgi yer etmese de onların Ankara yakınlarındaki Karacadağ bölgesine yerleştirilmiş olduklarını görmekteyiz (Cezmi Karasu,2010, s.38). Ayrıca kaynaklarda yer verilen bir başka sorun da Ertuğrul Gazi'nin babasının adıdır. Kaynakların büyük bir çoğunluğu Ertuğrul Gazi'nin babası olarak Süleyman Şah'ı işaret etmektedir. Fakat bazı kaynaklarda ise; Ertuğrul Gazi'nin babasının Süleyman Şah değil de Gündüz Alp olduğu söylenmektedir. Bu görüşlerin ardından Osmanlı Devleti'nin kurucusu kabul edilen Osman Bey'in de Ertuğrul Gazi'nin oğlu olduğu unutulmamalıdır.

Osman Gazi Döneminde Gayrimüslimler ile Siyasi Münasebetler

Osman, ilk Osmanlı kaynaklarına göre Anadolu'ya gelen bir Türkmen boyuna mensup olup, Selçuklu uc bölgesine yerleşen Ertuğrul Gazi'nin oğludur. Battûta da kaleme almış olduğu Seyahatnâmesi'nde, Osman Gazi'nin adını Osmancuk (İbn Battuta,2000,s.430) şeklinde verir. Başlangıçta Alpler Osman Gazi ile birer yoldaş olarak seferler yapmaktaydı. Osman Gazi önemli başarılar kazanıp sivrilince uçlarda alpler onun kumandası altına girdi. Osman, Eskişehir'den Bilecik ve Yenişehir'e kadar geniş bir ülke sahibi olduğunda (698/1299) İnönü'yü oğlu Orhan Bey'e, Yarhisar'ı

Hasan Alp'e, İnegöl'ü Turgut Alp'e verdi. Osman ile sefere giden Saltuk, Hasan ve Konur önde gelen Alpler'dir. Bu alp ve nökerlerin çocuk ve torunları sonraları devlet idaresinde önemli makamlara gelecekler ve bir çeşit Osmanlı aristokrasisi oluşturacaklardır.(Halil İnalçık, 2007,s.445)

Osman Gazi döneminde gayrimüslimler ile siyasi münasebetleri; Bizans ile olan siyasi münasebetler olarak ele alacağız. Bu kısımda Bizans ile yapılan savaşlar, bu savaşların önemi ve fethedilen yerler hakkında elimizden geldiğince bilgi vermeye çalışacağız. XIII. Yüzyılın ikinci yarısında özellikle 1243'teki Köse Dağ Savaşından sonra Anadolu Selçuklu Devleti'nin vesayet altına girmeye başlaması, kaçınılmaz olarak siyasi ve sosyal yapıda birtakım değişimleri de beraberinde getirdi. III. Alaeddin Keykubad'ın tahta getirilmesi üzerine durumu kabullenemeyen Moğol Kumandanı Sülemiş isyan etti. Sülemiş'in isyanı ile uğraşan İlhanlılar'ın durumundan faydalanan Osman bey ve diğer uç beyleri Bizans sınırlarına doğru akınlarını biraz daha sıklaştırdılar. Dönemin şahidi olarak Pachimeres Bizans'ın Anadolu sınırındaki gelişmeleri biraz karışık da olsa açıklama yoluna gitmiştir. Onun bu tasviri ilk Osmanlı coğrafyasını kabaca zihinlerde canlandırmaya yardımcı olmaktadır. İmparator VIII. Mikael'in 1260'lı yıllardan itibaren takip ettiği askeri güç oluşturma yolundaki gayretlerinin tepkiyle karşılanması, sınır boylarındaki savunma zincirini zayıflatır(Feridun Emecen, 2012, s.30). Pachimeres'in anlattığı kadarıyla, Osman Bey'in bu durumdan istifade ettiğini gözlemlenebilir. Pachimeres'in Osman'ın adını ilk zikrettiği hadise bir Bizans kuvvetini mağlubiyete uğrattığı Bafeus² savaşı dolayısıyla'dır. Osman Bey'in ilk fetih hareketi İnegöl tekfuru üzerine olmuştur. Aslında İnegöl Tekfuru ile baştan beri rekabet söz konusu idi. İnalçık bu durumu; "*Osmanlı aşireti, Söğüt ile Domaniç arasında göç sırasında İnegöl bölgesinden geçerken bu tekfurla çatışma yoluna gelmiş, ilk çatışma Domaniç-Beli'nde vuku bulmuştur. Osman ilk gazasını inegöl tekfuruna bağımlı Kulaca hisarını alıp yağmalamakla gerçekleştirmiştir.*" şeklinde tasvir etme yoluna gitmiştir.(Halil İnalçık,2010,ss.104-105) Neşri'de bu önemli ilk atağın Kuluca üzerine yapıldığını belirtmiştir (Mehmed Neşri,1995, s.85).³Şüphesiz ki Kuluca'nın fethi hadisesi Osman Gazi'nin gazaları arasında önemli yeri teşkil etmektedir. Kaynaklardan da anlaşıldığı kadarıyla bu fethin nedeninin İnegöl tekfuru ile yaşanan gerginlik olduğu oldukça açıktır. Osman Gazi bölgedeki iki tekfurdan biri olan Bilecik tekfurunu da yanına çekerek, İnegöl'e karşı askeri harekate girişmiştir. Kuluca'nın ardından Karacahisar üzerine fetih hareketine girişilmiştir. Karacahisar iki kere fethedilmiştir. İlk fetihden sonra Karacahisar'ın tekfuru Selçuklu sultanına vergi ödemek şartıyla yerinde bırakılmıştır (Karasu,Karacahisar,s.60). Osman Gazi Karacahisar'ın fethederek Eskişehir hattını çöküntüye uğratmıştır. Osman Gazi'nin bundan sonraki hedefi Sakarya Nehri'nin doğusundaki bölge olmuştur. Aşıkpaşazâde'de geçen bilgilere göre; Osman Gazi sancakbeyi olunca nökeri Köse Mihal'e Taraklı Yenicesi'ne akına gitmek gerektiğini söyledi (Aşıkpaşazade, s.65). 1288-1299 dönemine gelindiğinde Osman, Selçuklu sultanına haraç ödeyen yerel tekfurları (Göynük, Gölpazarı, Bilecik, Yenişehir, İnegöl,

² Koyunhisar'ın Bizanslılar tarafından kullanılan adıdır.

³ Detaylar için bkz.:Osman Gazi dahi himmet kılıcın biline muhkem bağlayub bir gice yârenleriyle sürüb İne-Göl'e gelüb, yanında Kulaca nâm kal'ayı oda urub, kafirini kırdı.

Yarhisar tekfurları) ortadan kaldırdı, daha sonra doğrudan doğruya Bitinya'da Bizans imparatorluk topraklarına karşı gazâ faaliyetine başladı (Halil İnalçık, 2007, s.448). Osman Gazi, Yenişehir'e yerleşip ailesini Bilecik'te bıraktıktan sonra tüm faaliyetlerini İznik üzerine yönlendirmiştir. Bunun üzerine Bizans birliği İznik'i kurtarmak amacı ile harekete geçti. Bu durumdan haberdar olan Osman, 27 Temmuz 1302'de (Georges Pacymeres, 2009, s.75)⁴ Bapheus (Koyunhisar)'ta savaştı. Bapheus Savaşı'nın vuku bulunduğu yer Osmanlı rivayetinde Yalakova olarak gösterilir. Burada vuku bulan savaştan önce Osman'ın öncü kuvvetleri ile Bizans ordusu Koyunhisar (Bapheus) da çarpışmışlardı. Pacymeres'in, "*Relations Historiques*" isimli eserinde Bapheus savaşının ayrıntıları mevcuttur. Osman Gazi hakkında da önemli bilgileri ihtiva eden bu eser, Osmanlı tarihinde bir hayli önem arz etmektedir. Koyunhisar (Bapheus) Savaşı'nın önemine gelecek olur isek; bu savaş Osmanlı uç beyliği ile Bizans İmparatorluğu'nun karşılaştığı ilk savaştır. Bu zafer ile Osman, Bitanya'da Bizans'ı siyasi ve askeri anlamda tehdit edebilecek yeni bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Bizans İmparatoru Osman Bey'i durdurmak için İran'da Gazan Han'a, onun ölümünün ardından Olcaytu Han'a bir Bizanslı prensesi zevce olarak önermiş ve bir Moğol ordusunu tahrik etme girişiminde bulunmuştur (Halil İnalçık, 2010, s.36). Bizans'ın düştüğü bu durumu Pachymeres çaresiz bir şekilde dile getirir. Pachymeres, Bapheus savaşından ve Osman'ın 702-705 (1303-1305) seferlerinin ardından yerli halkın sadece hayatlarını kurtarmak için Batı'ya kaçtıklarını, Türkler'in çok kalabalık olup birçok başbuğ kumandası altında toplandıklarını, onlardan biriyle anlaşma yapmanın faydasız olduğunu, çünkü onların kendilerini yağmaya götürecek şefi arayıp bulduklarını belirtiyordu (Halil İnalçık, 2007, s.449). Bapheus savaşından sonra Bursa'daki tekfurlar (Andranos, Bidnos, Kestel ve Kite tekfurları) birleşip, Osman Gazi'ye karşı saldırıya geçmek için ittifak oluşturmuşlardır. Tekfurların Yenişehir'e doğru yapmış olduğu saldırı başlangıçta başarılı olmuştur. Fakat daha sonra tekfurlar Osman Gazi'nin orduları ile savaşa savaşa Dimbos (Dimboz) boğazına doğru çekildi. Burada Osman Gazi'ye karşı son bir savaşa giriştiler. Şehitler arasında Osman'ın kardeşi Gündüz Alp'in oğlu Aydoğdu da vardı. Zafer Osman Gazi tarafında kaldı. Kestel tekfuru savaş meydanında öldü. Bursa ve Adranos tekfurları ise kaçıp hisarlarına sığındılar (Halil İnalçık, 2007, s.450). Bapheus ve Dimbos zaferlerinden sonra Osman Gazi'nin 1304'te ki Sakarya seferi ise İstanbul'da panik havası yarattı. 1304 seferinde Osman Gazi, Sakarya vadisinde Geyve, Mekece, Absu ve Lefke'yi ele geçirmiş bulunuyordu. İznik'e erişmek için göl tarafından Kios (Gemlik) yolu açılmıştı. Osman Gazi seferde iken Çavdar Tatarı, Karacahisar pazarına gelip yağmalamıştı. 1305 yazında Osman Gazi, Mihal ve beraberindeki kumandanlarla birlikte Orhan'ı Karaçepüş ve Karatigin hisarlarını fethetmeye gönderdi. Seferin amacı İznik'i bu yönden tecrit etmek idi. Orhan Gazi, Karatigin hisarı düştüğü zaman tekfur'a "*Hisarı bana vir. Yine seni hisarunda ibka ideyin. Hemin ad benim olsun. Benüm garazum İznik'dur*" (Mehmed Neşri, 1995, s.127) demiştir. Osman ise Çavdar tatarının yeni saldırı ihtimali yüzünden veya bir hastalığından dolayı Karacahisar'da kaldı. Orhan, Karatigin kalesini alıp ve tekfurunu da idam ettikten sonra Karaçepüş ve Absu hisarlarını fethetti. Bu kalelerin emniyetini

⁴Dönemin tanıklarından olan Pacymeres'in Bapheus savaşı hakkında verdikleri bilgiler bizim için oldukça önemlidir. O bu bilgilerin bir kısmını bizzat kendisi öğrenmiş, bir kısmını ise başkaları vasıtasıyla öğrenmiştir. En az Osmanlı kaynakları kadar önemli bir kaynaktır.

sağlamak içinde Konuralp ve Akça Koca'yı bu kalelerde bıraktı. İznik kuşatması ise Karatigin ve Dıraz Ali hisarlarından yaklaşık çeyrek asır sürmüştür.1305'te Orhan Gazi Akhisarı alarak merkez yaptı. Osman'ın ve Orhan'ın bu son yapmış olduğu seferler sayesinde İzmit-İstanbul yolu üzerinde Osmanlı egemenliği sağlanmış ve İznik'e de bu yol aracılığıyla yardım gelmesi engellenmiştir. Osmanlı rivayetleri, Osman Gazi'nin 1305'ten sonra faaliyetleri hakkında bir malumat vermez. Bu rivayetler de Osman'ın ayağında nikris hastalığı bulunduğundan ve bundan dolayı işleri Orhan'a devrettiğinden söz edilir. Nitekim Anonim Osmanlı Kroniğinde Osman'ın ayağının ağrmasından(Anonim,2000,s.17) dolayı Bursa'nın fethine gitmediği ve fethine oğlu Orhan'ı gönderdiği söz edilmektedir. Aşıkpaşazâde ise kaleme almış oldukları eserlerinde; Osman Gazi'nin Bursa'nın fethine gitmeme sebebi olarak, ayağının ağrmasının yanı sıra bir sebep daha olabileceğini öne sürmüşlerdir.(Aşıkpaşazâde, 2003, s.87)⁵ Neşri ise; Cihan-Nümâ'sında Osman'ın ayağında Nikris hastalığı olması sebebiyle Bursa seferine katılmadığını, bundan dolayı da Orhan'ı bu sefere gönderdiğinden bahsetmektedir. Osman'ın ölüm tarihi Asporça Hatun ile Mekece vaktiyelerine göre belirlenebilir. Birincisinde Osman hayatta, ikincisinde vefat etmiş görünmektedir. Dolayısıyla Osman 1324'te ölmüştür. Osmanlı rivayetine göre Osman'ın vefatında hicri yıl hesabıyla altmış dokuz yaşındaydı ve yirmi yedi yıl beylik yapmıştı. Bu kayda göre doğumu 1257 olmalıdır. Osmanlı rivayetine göre vefatında Orhan Bey Bursa'yı kuşatmakla meşguldü.(Halil İnalçık,2010,ss.41-42)

Orhan Gazi Döneminde Gayrimüslimler ile Siyasi ilişkiler

Osman Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'nin oğlu olup, doğum tarihi tartışmalıdır. 1299'da Nilüfer Hatun ile evlendiğinde genç, yiğit olarak anılmasından hareketle 18 yaşında olduğu düşünülmektedir. Orhan Gazi, beyliğin başına geçince İznik ve Bursa merkezlerinde kuşatmaları iyice sıklaştırdı. 1326 senesinin baharında Bursa tekmuru ile bir uzlaşma meydana gelmiştir. Bu uzlaşmaya göre;

1. Şehre giren Osmanlı askerleri halka zarar vermeyecek (yağma olmayacak, esir alınmayacak).
2. Gitmek isteyenler mallarıyla Osmanlı askerlerinin himayesinde şehri terkedecek.
3. Teslimde Orhan Bey'e 30.000 altın ödenecek.(Halil İnalçık,2007,ss.376-377)

Bursa'nın düşmesi ve İznik'in de kuşatma altında olması İstanbul'da Bitanya bölgesinin tamamının kaybedileceği kaygısını uyandırdı. Avrupa'da, Bulgarlar gibi daha aşağı sayılan soylara gözdağı verme olanağı hala bulunabilirdi. Fakat Anadolu'da artık hiçbir şey Bizanslılar'ın itibarını kurtaramazdı. Bursa 1326'da Osmanlılar'ın eline geçmişti. III. Andronikos kentin yitirilmesinden dolayı yasa girmiş, ama torununun kenti kurtarmaya gitmesine izin vermemişti.(Donald M. Nicol,2003,s.180) Bizans İmparatoru III. Andronikos Paleologos, Palekenon'dan geçip İznik'i ve mümkün olabilirse Bursa'yı da kurtarmak istedi. Orhan döneminde Bizans ile olan ikili münasebetlerden en önemlisi Palekanon Savaşıdır. Savaş iki aşama şeklinde meydana gelmiştir. Ve bunun sonucunda da kazanan taraf Orhan oldu. Palekanon, Türk sorununa,

⁵ Bkz: Orhan Gazi Bursa'yı fethettiğinde Osman Gazi henüz hayatta idi ama ayağı ağrırdı. Onun için Bursa gâzâsına gelmedi Bir sebep de bu idi ki: "Orhan benim zamanımda yücelsin; millet, memleket ona dönsün" derdi . Onun için gitmedi.

hiç değilse Anadolu'nun o bölgesinde bir askeri çözüm getirebileceği varsayımının boş olduğunu kanıtlayan bir savaş olması bakımından önemli bir kazanım sayılabilir. Bu kazanımın ilk sonucu İznik'in ele geçirilmesidir. Nitekim İznik'in ele geçirilmesiyle, Osmanlılar 1300'den beri takip ettikleri Osman Gazi'nin politikasını da gerçekleştirmiş oluyorlardı. Bursa ve İznik'in fethi ile artık Osmanlı, Bizans İmparatorluğu'nu doğrudan doğruya tehdit eden bir güç haline gelmiş idi.

Bitinya'nın tamamında sağlamca yerleşen Orhan Bey' i o sırada gören Arap seyyahı İbn Battûta onu "Sultan Osmancık oğlu İhtiyarüddin Orhan Bey" diye anar ve zenginlik, arazi, askeri kuvvet bakımından Türkmen sultanlarının en büyüğü olup 100 kadar kalesinin bulunduğunu, zamanının çoğunu bu kaleleri dolaşmakla geçirdiğini, her birinde birkaç gün kalıp durumu teftiş ettiğini, bir şehirdeki ikametinin asla bir ay bulmadığını, kafirlerle sürekli savaşta olup onları kalelerinde kuşatma altında tuttuğunu kaydeder (İbn Battuta,2000,s.430).⁶ Kaynaklar, Bizans ile savaş durumunda olan Orhan Bey'in yine Bizanslılar ile savaş halinde olan başka bir beyliğin beyi olan Aydınoglu Umur Bey ile irtibat kurduğunu belirtmektedir.(Enveri,1929,s.25) Uç beylerinden Konuralp Akyazı, Konurpa-ili, Mudurnu'ya karşı faaliyetlerini sürdürdüğü sıralarda diğer uç beyi olan Akçakoca ise Kocaeli'nde, Kandıra ve Ermeni-ili'ni ele geçirerek oraya yerleşti. Palekanon seferinden sonra Hereke ve sahil kasabaları Üsküdar'a kadar Orhan Bey'in hükmü altına girmiştir.Bizans İmparatorluğunun dört büyük önemli şehirleri arasında sayılan İzmit, güçlü kalesi ile fethedilmesi zor bir şehirdi.1333 yılına gelindiğinde III.Andronikos Nikomedia(İzmit)'nin kuşatma altına alındığı haberini aldı. Dönemin önemli Bizans kaynaklarından biri olan Kantakuzenos bu konular ile ilgili önemli ayrıntılar verir. Kantakuzenos, İstanbul'dan az sayıda askerle kıyıda yürürken imparator da donanma ile İzmit'e doğru harekete geçti. Osmanlı kuvvetleri geceyin sahile çıkartma yaptılar. Keşif kuvvetleri Kantakuzenos'un askerleriyle karşılaştılar. Kantakuzenos'a göre, Orhan Gazî'nin seçkin kuvvetleri başlangıçta iyi dayanmış. İmparator da iki gemisiyle gelmiş ve sahile çıkartma yapmış. Birlikte Osmanlılara saldırıp onları kaçırmışlar ve sahildeki beş gemilerini zapt etmişler. Kantakuzenos bu gibi karşılaşmalarda daima kendi tarafını başarılı gösterme eğilimindedir. Öteki kaynaklar Gregoras ve kısa kronikler, imparatorun Orhan'la bir anlaşma imzaladığını ve İzmit ve öteki şehirlere saldırı durdurulursa, yılda 2.000 altın harâc ödemeyi kabul ettiğini belirtirler. Böylece bir bakıma Bizans, Osmanlılar'a bir harâcgüzâr devlet durumuna düşmektedir(Halil İnalçık,2009,s45).1337'de Bizans İmparatoru'nun Arnavutluk üzerine sefere çıkmasını fırsat bilen Orhan İzmit üzerine bir sefer düzenleyerek şehri kuşattı ve daha sonra da fethetme yoluna gitti. İzmit'in fethi sonrasında Orhan bey, devletini yeniden teşkilatlandırdı ve İzmit'i büyük oğlu Süleyman'a verdi. Bursa'ya ise ikinci oğlu Murad'ı gönderdi. Karacahisar'a ise

⁶ Detay için bkz : Bursa'nın sultanı İhtiyarudd'in Urhan Bek'tir (Orhan Bey) .Urhan, Sultan Osmancûk'un oğludur. "Cûk", Türkçede küçük anlamına gelir. Bu sultan, Türkmen hükümdarlarının mal, ülke ve askerce en büyüğüdür. Onun kaleleri yüze yakındır. Vaktinin büyük bir kısmını buraları dolaşmakla geçirir. Her kalede bir müddet kalarak etrafı kolaçan etmek, eksikleri tamamlamakla uğraşır. Anlatılanlara göre hiçbir şehirde bir aydan fazla oturmaz, devamlı kafirlerle savaşır, onları kuşatmış! Zaten onun babası aldı Bursa'yı Rumların elinden. Onun kabri, şehir mescidinin kenarındadır. Burası eskiden Hıristiyanların kilisesi imiş. Anlatılanlara göre baba Osmancûk, İznik [=İznik] şehrini yirmi sene kuşatmış, fethedemeden vefat etmiş. Sonra oğlu kuşatmaya devam etmiş ve oniki yıl sonra fethetmiş. Ben onunla burada karşılaştım. Bana, kese kese dirhem gönderdi.

amcasının oğlu Gündüz Alp'i tayin etti. Kendisi ise kendi vilayetlerinin ulubeyi olmuştur. Ayrıca kendi adına da gümüş sikke bastırıldığı da bilinmektedir. Kimileri onun bağımsızlığını ilan ettiği tarih olarak 1334 olarak gösterirler kimileri ise bu tarihin 1336 olduğunu dile getirirler. Osmanlı Beyliği'nin batı Anadolu beylikleri ile ilişkileri genellikle gaza işbirliği içerisindeydi. Germiyanogulları ve Karesi Beyliği ile arası pek iyi olmadığı gözlemlenmektedir. Aydınoğlu Umur bey ile Bizans'a karşı bir ittifak birliği var idi. Karesi beyliği ile başlarda arasının gergin olmasının sebebi, Demirhan Bey'in III. Andronikos ile yapmış olduğu antlaşma dolayısıyladır. III. Andronikos'un 1341'de ölmesi üzerine yerine küçük oğlu V. İoannes'in vasisi Kantakuzenos geçmiştir. Kantakuzenos, bir yandan Orhan bey ile anlaşma yolu arar iken, diğer yandan Yahşi Bey'i Trakya'da iki kez yenilgiye uğratarak barışa mecbur etmiştir. Yahşi Bey, bu anlaşmadan sonra askeri faaliyetlerine son vermiş ve kısa bir süre sonra ölmesi üzerine Demirhan'ın yönetiminden hoşnut olmayan başta Hacı İlbey'i olmak üzere bazı zümreler Orhan Bey'in yanında bulunan oğlu Dursun'u beyliği devralmak üzere davet etmişlerdir. Bergama Kalesi'ne sığınan Demirhan Bey'in, kendisi ile anlaşmaya gelen kardeşi Dursun Bey'i kaleden atılan bir okla öldürülmesi üzerine Orhan Bey, Karesi Beyliği'nin topraklarını oğlu Süleyman Paşa'ya vermiştir (Vedat Turğut,2016,ss.183-184). Karesi Beyliği'nin topraklarını da beyliğine katan Osmanlı daha güçlü bir konuma gelmiştir.

Bizans tahtı için Paleiologos ile Kantakuzenos aileleri arasındaki rekabet Trakya'yı Osmanlılar'a açmaktaydı. Süleyman askerini kışı geçirmek üzere Tzympe (Çimbil) Kalesi'ne yerleştirdi. İoannes Palaiologos Süleyman'ı kendi tarafına çekmek için elçi gönderdi, Süleyman ise bunu nezaketle reddetti. Ümidini kaybeden İoannes rakip Kantakuzenoslar ile anlaşma yapmak ve iç savaşa son vermek zorunda kaldı. Trakya şehirleri Kantakuzenoslar'a teslim oldu. Baba Kantakuzenos İstanbul'a geldi. Sonuçta Orhan olayların gidişini belirleyen güç olarak ortaya çıkmıştır (Halil İnalçık,2007,s.379). Daha sonra Süleyman Paşa tarafından Bolayır Kalesi fethedilmiştir. Bolayır Kalesi'nin fethi, Rumeli fütuhatında bir dönüm noktasıdır. 1351 yılına gelindiğinde Orhan'ın Cenevizler ile teması dikkat çekicidir. Bu dönemde Ceneviz desteğini sağlayan Orhan'ın İstanbul'u tehdidi, Bizans'ta ve Venedik'te ciddi kaygıya sebep olmuştur. Orhan Gazi ile işbirliği Boğaz'da başladı. Orhan'ın Cenevizler ile ittifakı Bizans'a karşıydı. Orhan'ın Cenevizliler'e bağışladığı ilk kapitülasyon 1352 başlarına rastlar. Orhan'ın Üsküdar'da kuvvet yığarak (Şubat 1352) deniz savaşında Cenevizliler'i desteklediği açıktır. Böylece, Ceneviz-Venedik savaşı, Osmanlılar'ın Trakya'da yerleşmesine herhalde katkıda bulunmuştur (Halil İnalçık,2010,s.60). Venedik donanmasının İstanbul'dan ayrılması üzerine yalnız kalan Bizans, Orhan ve Cenevizliler ile barış antlaşması imzalamak zorunda kaldı. Cenevizliler'in desteğini sağlayan Orhan'ın İstanbul'a yönelik tehdidi Bizans'ta ve Venedik'te ciddi kaygıya sebep oldu. Venedik balyozu 1355 Ağustosunda Venedik doğuna, bu tehdide karşı İstanbul'un bir Hıristiyan devletin, Venedik, Sırp Kralı Duşan veya Macar kralının himayesi altına girmeye hazır olduğunu yazdı. Süleyman Paşa, Trakya'da Bolayır-Gelibolu'dan hareketle sınırlarını Tekfurdağı'na, Malkara'ya (Migalkara) kadar genişletmişti. Osmanlı kuvvetleri, batıda Hayrabolu'ya (Hariupolus), doğuda Vize'ye, batıda Keşan (Kisson) ve Dimetoka'ya (Didimoteichon) kadar akınlar yapıyordu (Halil İnalçık,2010,s.61). Bizans iç savaşları, Türk akınları, veba salgını sonucu Trakya nüfusu azalmış, harap bir bölge halindeydi. Bizans iç savaşları, Karesi ve Umur Gazi'nin akınları, özellikle de 1348 ve

1362 veba salgınları yerleşik köylü halkı ve şehirleri kırmış geçirmişti, halk bir kurtarıcı arıyordu. Baba oğul Kantakuzenoslar, Orhan'ın yardımıyla, Trakya'da toprak sahibi zengin ve soylu büyüklerden destek buluyorlardı. Baba Kantakuzenos tahtı bırakmak zorunda kaldığı zaman (1354) oğlu Mattheos'un yanındaki Türk kuvvetleri onun davasını benimseyeceklerdir. Başka bir ifadeyle Bizans'taki iç savaş, soylular, kilise ve köylüler arasında meydana gelen sosyal gerilim, Osmanlı yayılışına ayrıca yardım etmekteydi.

Kuruluş Osmanlı Döneminde Gayrimüslim Tebaa ile İlişkiler

Osmanlı Padişahları, başlangıçtan beri fethetmiş oldukları bölgelerdeki gayrimüslimlere karşı son derece hoşgörülü ve adaletli bir politika izlemeye çalışmışlardır. Osmanlı beyliği Anadolu'daki yayılması sırasında hiçbir siyasi fırsatı kaçırmadığı gibi birde işgal ettikleri yerlerdeki halklar ile kaynaşarak onların dinî ve içtimaî işlerine karışmayarak hoşgörülü davranma yoluna gitmiş ve ağır vergiler altında ezilmiş olan yeni tebaasından belirli bir miktarda vergi alarak, mevcut kanunlara aykırı hiçbir muameleye müsaade göstermemiştir. Nitekim, Osmanlı Türkleri'nin süratle ilerlemelerinin ve işgal edilen yerler halkının Türk idaresini kendi idarelerine tercih etmelerini anlamak hiç de zor değildir. Örneğin, Bizans topraklarının emniyetsizliğinden veya vergilerin ağırlığından mustarib olan Bizans'a tâbi halk, artık kendilerini müdafaa edemeyerek sadece ağır vergiler almakla iktifa eden bu imparatorluğa tâbi olmaktan ise, hafif bir vergi mukabilinde mal ve can emniyetlerini te'min eden Türk beyliklerinin idaresine girmeyi tercih ediyorlardı(Fuad Köprülü,1991,s.78).

Osmanlı devletinin kurucusu olarak anılagelen Osman Gazi'nin çevredeki gayrimüslimler ile iyi komşuluk ilişkileri kurduğu bilinmektedir. Hatta Osman Bey'in aşiretiyle yaylaya çıkarırken eşyalarını Bilecik' deki halka bıraktığı söylenir. Bununla ilgili Neşri'nin Cihan-nüma'sında şöyle bir rivayette geçmektedir:

"İnegöl tekvur'ı Aya Nikola nâm kâfir Osman'un halkı yaylağa gidüb gelürken üşendürirdi. Osman dahi Bilecük tekvur'ına andan şikâyet idüb 'Aya Nikola bizüm göçümüzi incidür oldı. Bâri yaylağa gidicek esbâblarımızı sizlerde emânet koyalum' didi. Bilecük tekvur'ı kabul itdi.Ammâ şol şartla ki esbâbı hatun kişiler getirüb kal'aya koyalar; hergiz erkek etrâkden ahad gelmiye.Pes yağlar ve peynirler ve Kalılar armağan iledüb hatunlar esbâb-ı etrâki Bilecük kal'asına getürdiler". Bu rivayetten yola çıkarak Osman Bey ile Bilecik Tekvur'u arasında daimi bir dostluk var desek de yanılmış olmayız. Osman Bey'in Eskişehir'in Ilıca yöresinde kurduğu pazara, güvenli olduğu için etraftaki Gayrimüslim halklardan alış veriş için gelenler olurdu. Bu pazarda bir Germiyanlı ile gayrimüslim tebaadan birinin arasında çıkan kavga sonucunda Osman bey, her iki tarafa da eşit bir muamele göstererek adaleti sağlamıştır. Ona Bilecik'te gayrimüslimlere karşı gösterdiği bu adaletin sebebi sorulunca, Osman Bey'in cevabı şöyle olmuştur. *"Komşularımızdır. Biz bu il'e garip olarak geldiğimiz zaman, onlar bizi hoş tuttular. Şimdi bize dahi gerektir ki hürmet edelim"*(Bilal Eryılmaz,1996,s.28). Hammer'de Osmanlı tarihi alanındaki çalışmasında bu olaya yer

vermiştir(Hammer,2010,s.44).⁷ Osman Gazi'nin zaman zaman gayrimüslim komşularının düğününe giderek onlara hediye götürdüğü bilinmektedir. Bu davranışlarının siyasi ve askeri bir amaç odaklı olabileceğini söyleyebiliriz. Ancak Osman kendisine itaat eden Gayrimüslimlere adaletle muamele göstermiştir. Nitekim Yarhisar, İnegöl, Bilecik ve Yenişehir'i fethettikten sonra halkına dokunmamıştır. Fethettiği bölgelerdeki gayrimüslim halka karşı bu tutumu sayesinde yeni fethettikleri yerde fazla tepki ile karşılaşmamıştır. Hatta bazı yörelerin halkı kendiliğinden Osmanlı egemenliği altına girmiştir. Örnek verecek olur isek; Osmanlı, Bursa'nın fethi sırasında kuvvet kullanmamıştır. Çünkü Bursa Bey'i anlaşma sonucunda kaleyi kendi isteği ile devretmiştir. Orhan Gazi, Bursa beyinin veziri Saroz'a, bu kaleyi neden teslim ettiklerini sorduğunda "*Size itaat edenler rahat içindeler. Bizde rahatlığa heves ettik*" (Bilal Eryılmaz,1996,s.28) yanıtını vermiştir. Orhan gazi dönemine geldiğinde; etrafındakileri Hıristiyanlar'a karşı ne kadar müsamahakâr davrandıklarını 1355 de Osmanlıların eline esir düşmüş olan Selânik başpiskoposu Gregory Palamas'ın mektuplarında açık bir şekilde göstermektedir. O, her yerde Hıristiyanları tam bir serbesti içinde gördü. Orhan'ın oğlu İsmail, Hıristiyan dini hakkında ona serbestçe bazı sualler sordu. Sonra bizzat Sultan Orhan, Palamas ile ulema arasında umumi bir münakaşa yaptırdı. Bu münakaşayı Orhan'ın rum doktoru Taronites zaptetmiştir. Toplantıya riyaset eden Balaban (Palapanis) Hıristiyan din adamına şu suali sordu : "*Biz sizin peygamberinize inanıyoruz, siz neden bizimkine inanmıyorsunuz?*". Bundaki uzlaştırıcı edâ âşikârdır. Palamas'ın başka bir münakaşasını birisi şöyle bağladı : "*Bir zaman gelecek ki, hepimiz fikirlerimizde birleşeceğiz*" Bilhassa dikkati çeken bir nokta da şudur ki, bir Osmanlı şehri olan Biga (Pegae), da Palamas, eski Bizans *hetaeriarch* (general)ı Mavrozoumis'i mahallin en nüfuzlu bir şahsiyeti (subaşı?) olarak buldu.(Halil İnalçık,1954, s.143)

Osmanlı'da kuruluştan itibaren Müslümanlar Türkler ile Gayrimüslimler iç içe yaşamışlardır. Ancak bu dönemde devlet ile gayrimüslim reaya arasındaki hukuki ilişkiler bir zemine oturtulmamıştır. Fatih Sultan Mehmet döneminde ise diğer alanlarda olduğu gibi, Gayrimüslim Osmanlı reayanın statüsü konusunda da düzenlemeler yapılmıştır(İlber Ortaylı,2002,s.216). Bir beylik olarak ortaya çıkışından itibaren bünyesi ve şartların gerektirdiği değişiklikleri yapmaktan çekinmeyen Osmanlı Devleti, sağlam temeller üzerine bina edip geliştirdiği ve kemal mertebesine ulaştırdığı müesseseleri vasıtası ile uzunca bir hükümlerlik dönemi geçirme imkanı buldu. Devletlerin hayatiyet sınırlarını teşkil eden ve onu diğer Anadolu beyliklerine göre daha uzun ömürlü yapan unsurlardan biri de hoşgörüdür (Ziya Kazıcı,2002,s.222). Bu hoşgörü anlayışı sebebiyledir ki, Osmanlılar Balkanlar'da idarelerine aldıkları yerli unsurların din ve vicdan hürriyetlerine müdahale etmedikleri gibi, onları her türlü baskıdan da kurtarmışlardır. Türklerin disiplinli hareketleri ve işgal edilen yerlerin halkına karşı adaletli, şefkatli bir siyaset takip etmeleri, vergilerin tebaanın ödeme durumlarına göre düzenlenmesi, Ortodoks olan Balkan halkını Katolik mezhebine girmek için ölümle tehdit edenlere karşı Türkler'in buralardaki unsurların dini ve

⁷ Detay için bkz: Bir Cuma günü Germiyan Türk beği Alişir'in tebaasından bir Müslüman ile Bilecik Rum hakimine tabi bir Hıristiyan arasında zuhur eden münazaada Osman Hıristiyan lehine davayı halletti. Bunun üzerine bütün memlekette Ertuğrul'un oğlu Osman'ın hakkaniyetinden bahsedilmeye başlanıp, bu da halkın Karaca-Hisar pazarına toplanmasını ziyadeleştirdi.

vicdani hislerine hürmet göstermeleri, Balkanlıların Katolik tazyikine karşı Osmanlı idaresini kurtarıcı olarak karşılamlarına sebep olmuştur (İ.Hakkı Uzunçarşılı,2003,s.182-183). İslamî gelenek, Osmanlı'nın savaş ve barış hukukunun unsurlarından biriydi. Bu nedenle Osmanlılar gayrimüslimler ile olan ilişkilerinde Allah tarafından emredilen ve onun elçisi Hz. Muhammed tarafından “davranış kuralları” şeklinde bildirilen, bütün Müslümanları bağlayan, “şeriat” kurallarını takip etmek zorundaydılar(Viorel Panaite,2002,s.261).

Sonuç

XIII. Yüzyılın ikinci yarısında özellikle 1243'teki Köseadağ Savaşından sonra Anadolu Selçuklu Devleti'nin vesayet altına girmeye başlaması, kaçınılmaz olarak siyasi ve sosyal yapıda birtakım değişimleri de beraberinde getirdi. III. Alaeddin Keykubad'ın tahta getirilmesi üzerine durumu kabullenemeyen Moğol Kumandanı Sülemiş isyan etti. Sülemiş'in isyanı ile uğraşan İlhanlılar'ın durumundan faydalanan Osman bey ve diğer uç beyleri Bizans sınırlarına doğru akınlarını biraz daha sıklaştırdılar. Osman Bey'in bu durumdan istifade ettiğini gözlemlenebilir. İlk fetih hareketi İnegöl tekfuru üzerine olmuştur. Daha sonra 27 Temmuz 1302'de Bapheus (Koyunhisar)'ta savaş meydana gelmiştir. Bu savaş Osmanlı uç beyliği ile Bizans İmparatorluğu'nun karşılaştığı ilk savaş olması münasebetiyle önem arz etmektedir. Bu zafer ile Osman, Bitanya'da Bizans'ı siyasi ve askeri anlamda tehdit edebilecek yeni bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Bapheus savaşından sonra Bursa'daki tekfurlar birleşip, Osman Gazi'ye karşı saldırıya geçmek için ittifak oluşturmuşlardır. Tekfurların Yenişehir'e doğru yapmış olduğu saldırı başlangıçta başarılı olmuştur. Fakat daha sonra tekfurlar Dimbos boğazında yenilgiye uğramışlardır. Bafeus ve Dimbos zaferlerinden sonra Osman Gazi'nin 1304'te ki Sakarya seferi ise İstanbul'da panik havası yaratmıştır. Orhan Gazi döneminde ise Bursa, İznik ve İzmit vilayetleri ele geçirilmiştir. Bizans İmparatorları ile zaman zaman antlaşmalar yapılmıştır. Dönemin bir diğer önemli beyliklerinden olan Aydınogulları ile Bizans İmparatorluğuna karşı bir İttifak söz konusu olmuştur. III. Andronikos'un 1341'de ölmesi üzerine yerine küçük oğlu V. İoannes'in vasisi Kantakuzenos geçmiştir. Kantakuzenos, bir yandan Orhan bey ile anlaşma yolu arar iken, diğer yandan Yahşi Bey'i Trakya'da iki kez yenilgiye uğratarak barışa mecbur etmiştir. Yahşi Bey, bu anlaşmadan sonra askeri faaliyetlerine son vermiş ve kısa bir süre sonra ölmesi üzerine Demirhan'ın yönetiminden hoşnut olmayan başta Hacı İlbey'i olmak üzere bazı zümreler Orhan Bey'in yanında bulunan oğlu Dursun'u beyliği devralmak üzere davet etmişlerdir. Bergama Kalesi'ne sığınan Demirhan Bey'in, kendisi ile anlaşmaya gelen kardeşi Dursun Bey'i kaleden atılan bir okla öldürülmesi üzerine Orhan Bey, Karesi Beyliği'nin topraklarını oğlu Süleyman Paşa'ya vermiştir. Karesi Beyliği'nin topraklarını da beyliğine katan Osmanlı daha güçlü bir konuma gelmiştir.

Osmanlı Padişahları, başlangıçtan beri fethetmiş oldukları bölgelerdeki gayrimüslimlere karşı son derece hoşgörülü ve adaletli bir politika izlemeye çalışmışlardır. Osmanlı beyliği Anadolu'daki yayılması sırasında hiçbir siyasi fırsatı kaçırmadığı gibi birde işgal ettikleri yerlerdeki halklar ile kaynaşarak onların dinî ve içtimaî işlerine karışmayarak hoşgörülü davranma yoluna gitmiş ve ağır vergiler altında ezilmiş olan yeni tebaasından belirli bir miktarda vergi alarak, mevcut kanunlara aykırı

hiçbir muameleye müsaade göstermemiştir. Osmanlı devletinin kurucusu olarak anılagelen Osman Gazi'nin çevredeki gayrimüslimler ile iyi komşuluk ilişkileri kurduğu bilinmektedir. O, kendisine itaat eden gayrimüslimlere adaletle muamele göstermiştir. Nitekim Yarhisar, İnegöl, Bilecik ve Yenişehir'i fethettikten sonra o vilayetler de yaşayan gayrimüslim halklara dokunmamıştır. Orhan gazi dönemine gelindiğinde; etrafındakileri Hıristiyanlar'a karşı ne kadar müsamahakâr davrandıklarını 1355 de Osmanlıların eline esir düşmüş olan Selânik baş piskoposu Gregory Palamas'ın mektuplarında açık bir şekilde göstermektedir. Osmanlı kaynaklarından anlaşıldığı kadarıyla, beylik Anadolu'daki yayılma sırasında hiçbir siyasî fırsatı kaçırmamış, ağır vergiler altında ezilmiş yeni tebaasından az miktarda vergi alarak onların hayranlığını kazanmıştır.

Sonuç olarak; Osmanlı Beyliği'nin gayrimüslim tebaaya adaletle muamele etmesi ve onların dini işlerine karışmaması, gayrimüslim tebaanın Osmanlı idaresini kendi yönetimlerine tercih etmelerinde şüphesiz büyük etkisi olmuştur.

Bibliyografya

Klasik Kaynaklar

Anonim, *Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2000

Âşikpaşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, haz. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç, İstanbul: K Kitaplığı, 2003

Enverî, *Düsturnâme-i Enverî*, neşr. Mükrimin Halil Bey, İstanbul: Evkaf Matbaası, 1929

Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûtâ Tancî, *İbn Battûtâ Seyahatnâmesi*, C.I, çev. A. Sait Aykut, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000

Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ (Neşrî Tarihi)*, C.I, yay. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995

Araştırma Eserleri

Emecen, Feridun M., *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Dünyası*, İstanbul, Timaş yayınları, 2012

Eryılmaz, Bilal, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, İstanbul, Risale Basımevi, 1996

Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, yay. Mümin Çevik, C.I, İstanbul, Milliyet, 2010

İnalçık, Halil, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, İstanbul, İsam Yayınları, 2010

....., *Devlet-i Aliyye (Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar Klasik Dönem: (1302-1606) Siyasal Kurumsal Ve Ekonomik Gelişim)*, I, İstanbul, Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 2009

....., *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954

....., “Orhan” , *DİA*, c.33, 2007

....., “Osman I” , *DİA*, c.33, 2007

....., *Osmanlılar Fütühat İmparatorluk Avrupa ile İlişkiler*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010

Karasu, Cezmi-Tuğçe M. Sakarya-Oktay Berber, *Osman Gazi İlkler ve Karacahisar*, Ankara, Kültür Yayınları, 2010

Kazıcı, Ziya, “Osmanlılar’da Hoşgörü”, *Türkler Ansiklopedisi* ,c.10, ed. Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002

Köprülü, M.Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi,1991

Nicol, Donald M., *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, çev. Bilge Umar, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003

Ortaylı, İlber, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi” , *Türkler Ansiklopedisi* ,c.10, ed. Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002

Pachymeres, Georges, *Bizanslı Gözüyle Türkler*, çev. İlcan Birler Barlas, İstanbul, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, 2009

Panaite ,Viorel, “İslamî Gelenek ve Osmanlı Milletler Hukuku”, *Türkler Ansiklopedisi* ,c.10, ed. Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002

Şahin, Haşim, “Yahşi Fakih”, *DİA*, c.43, 2013

Turğut, Vedat, “*Karası Beyliği*”, *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, Ed. Haşim Şahin, Ankara, Grafiker Yayınları, 2016

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003